

Smith. J. B. C. C. C. C. C.

Off. of the

22/8/100 1908

891.995
10-95

ՅՈՂՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

891.995.

P-95

un

Գ Ի Ք Ո Ր Ը

Զ ի Գ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ԷԼԵԲՏՐՈՎԱՐԺ ՏՊԱՐԱՆ ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆՅԻ. ՊՈԼԻՑ. 7.

1909

891.995.

P-95

իւղացի Համբօի տունը կռիւ էր ընկել:

Համբօն ուզում էր իր տասներկու տարեկան Գիքորին տանիքաղաք մի գործի տայ, որ մարդ դառնայ, աշխատանք անի: Կինը չէր համաձայնում:

— Չեմ ուզում, իմ քօրիա երէխին էն անիրաւ աշխարհը մի գցել, չեմ ուզում, լալիս էր կինը:

Բայց Համբօն չըլսեց:

Մի խաղաղ առաւօտ էր. մի տխուր առաւօտ: Տանըցիք ու հարեանները եկան մինչև գիւղի ծէրը, Գիքորի թշերը պաշեցին ու ճամփա դրին:

Քոյրը, Չանին, լաց էր լինում, իսկ փոքրիկ Գալօն մօր գրկից ձայն էր տալի— «Գիքոր, էտ ո՛ւլ ես գնում, հէ՛ Գիքոր»:

Գիքորը շուտ շուտ ետ էր նայում: Տեսնում էր գետ գիւղի ծէրին կանգնած են նրանք ու մայրը գոգնոցով սրբում է աչքերը: Դարձեալ հօր կողքով վազում կամ առաջն էր ընկնում: Մին էլ ետ նայեց. գիւղը ծածկւել էր բլուրի ետեւ:

Այնուհետև Գիքորը ետ էր ընկնում:

— Արի հա՛, Գիքոր ջան, արի հա՛, հասանք հա՛, — որ-

1488
46

դուն կանչելով գնում էր Համբօն, շալակին մի խուրջին, մէջը մի քանի հաց ու պանիր ու մի երկու դաստա թուրթուն։ Իրիկնապահին, երբ անց էին կենում սարերը, մի անգամ էլ երևաց գիւղը հեռու մշուշում։

—Այ, ապի, մեր տունն էն ա հա՛, ցոյց տաւ Գիքորը՝ մատը մեկնելով դէպի գիւղը, թէ հ տունը իսկի չէր երևում, ու անցան։

Առաջին իրիկունը դոնախ ընկան մի գիւղում։ Տանտէրը Համբօի հին ծանօթն էր։

Դեղին սամովարը թշուամ էր տախտի ծէրին։ Մի ջահել աղջիկ շրջխշրխկացնելով բաժակները լանում ու թէյ էր շինում։ Նա մի կարմիր սիրուն շոր ունէր հագին։ Գիքորն էնտեղ մտքումը դրեց, որ երբ քաղաքում փող աշխատի, իրենց Զաննի համար մի էնտեսակ շոր դարկի։ Իրիկնահացից ետը տանտէրն ու Համբօն թինկը տըլած, չիբուխ քաշելով զրուց էին անում։ Խօսեցին Գիքորի մասին։ Տանտէրը գովեց Համբօին, որ չարչարւում էր որդուն մարդ շինի։ Յետոյ սկսեցին խօսել կուլի վրա, հացի թանգութեան վրա, բայց Գիքորը շատ էր յոգնած, քունը տարաւ։

Միւս օրը քաղաք մտան։ Գնացին ծերունի թաւաշու մօտ։ Առաւօտը բազարն իջան։

—Բիձա, էդ երեխին ծառայ ես տալի՞ս, խանութի ներսից հարցրեց մի վաճառական։

—Հրամանք ես, ասաւ Համբօն ու Գիքորին էն կողմը հրեց։

—Բեր ինձ տուր, ես կը բռնեմ, առաջարկեց վաճառականը։

Նրան ասում էին բազազ Արտեմ։

Համբօն քաղաքում Գիքորին ծառայ տաւ բազազ Արտեմի տանը։ Պայմանն էն էր, որ Գիքորը պէտք է տունը մաքրէր, ամանները լանար, ոտանամանները սրբէր, դուքանը բաժին տանէր, ու էս տեսակ մանր ծառայութիւններ, մինչև մի տարի։

Մի տարուց ետը բազազը նրան պէտք է տանէր դուքան, շինէր դուքանի «աշկերա», ու էսպէս Գիքորը պէտքէ բարձրանար։

—Հինգ տարի դեռ փող չեմ տալ, ասաւ բազազը պայմանը կապելիս։—Թէ դրուստը կուզես, դեռ դու պէտք է տաս, որ քու որդին բան է սովորելու։ Ախար իսկի բան չըգիտի...

—Որտեղից գիտենայ, խազէին ջան, պատասխանեց Համբօն, որ գիտենար, էլ ուր կըբերէի, ես էլ բերել եմ, որ բան սովորի...

—Կըսովորի, ամեն բան կըսովորի։ Էնպէս սովորի ո՞ր... Ձեր կողմերից էն Նիկօն ինչ է, որ իրեն համար դուքան ունի բաց արած, նա էլ ինձ մօտ է մարդ դա-

ուել: Ամա վերջում մի ջուխտ չայի գդալ ու մի քանի բան գողացաւ...

—Չէ, խաղէին ջան, սա գողանալ չի: Որ էդպէս բան անի, կը գամ կըռնիցը կը բռնեմ էն Գուռը կը գցեմ:

—Հա, որ ձեռը հալալ է՝ մարդ կը դառնայ:

—Իմ դարդն էլ էն ա, աղա ջան, որ մարդ դառնայ. լեզու սովորի, գրիւ-կարդալ սովորի, նստիւ-վերկենալ սովորի, մարդ ճանաչի, որ աշխարհումն ինձ նման խեղճ ու զուրկ չը մնայ... Ինքն էլ աչքաբաց երեխայ ա, մեր գեղական շէջումն էլ գրաճանանչ ա էլէլ, գրի սեն ու սիրտակը ջոկում ա: Ամա աղաչանքս էն ա, որ լաւ մը-

տիկ անէք, դարիւր երեխայ ա, քօրիա ա...

Բազազը Համբօին միամտացրեց ու դուրս գնաց բարձր ձէնով հրամայելով—«Չայ բերեք, հաց բերեք սրանց համար...»

Հէր ու որդի նստած էին բազազ Արտեմի խոհանոցում:

—Դէ, հիմի դու գիտես, Դիքոր ջան, տեսնեմ՝ ինչ տեսակ աղայ ես դուրս գալի... Հէնց պէտք է անես, որ... ես ինչ գիտեմ... ո՞վ Տէր Աստոծ... մոռնաց Համբօն ու չիբուխը լցրեց:

Այն ինչ Դիքորը չորս կողմն էր դիտում:

—Ապի, սրանք բուխարի չունեն:

—Չէ, սրանցը փէչն ա, ա՛յ էն ա փէչը...

—Կալ էլ չունեն:

—Սրանք քաղաքացի են, գեղացի հօ չեն, որ կալ կասեն:

—Բա ճրտեղից են հաց ուտում:

—Փողով առնում են ուտում: Հացն էլ են փողով առնում, եղն էլ, կաթն էլ, մածոնն էլ, փէտն էլ, ջուրն էլ...

—Վա՛...

—Բա՛, սրան թիֆլիզ կասեն: Դու հալա ղոչաղ կաց, դեռ շատ բան կիմանաս:

—Ապի, սրանք ժամ ունեն...

—Ունեն բա՛ս, սրանք էլ մեզ նման հայ քրիստոնեայ են: Մըտիկ արա հա՛— ձեռնաքաշութիւն չանես: Կարելի ա քեզ փորձելու համար փող վէր կը գցեն, մօտենաս ոչ: Թէ վերցնես էլ, տար ասա—«խանում էս ինչ փող ա, էստեղ վեր ընկած էր, աղա՛, էս բանն էստեղ գտայ», թէ չէ...

— Էստեղ էլ պրիստաւ կա՛յ որ...

— Կայ բա՛ս... Վախտ ու անվախտ դէս դէն
չընկնես, ձեռդ ընկած փողը քօռ ու փուշ չա-
նես, հազար ու մի պակասութիւն ունենաք: Քեզ
էլ լաւ պահի, գիշերները բաց չըլես, մրսես ոչ...
Մի մին եկողի հետ գիր դարկի... մերթ մերթ
չիբուխը բերանից հանելով որդուն խրատում
էր Համբօն: Այն ինչ Գիքորը նսջում էր:

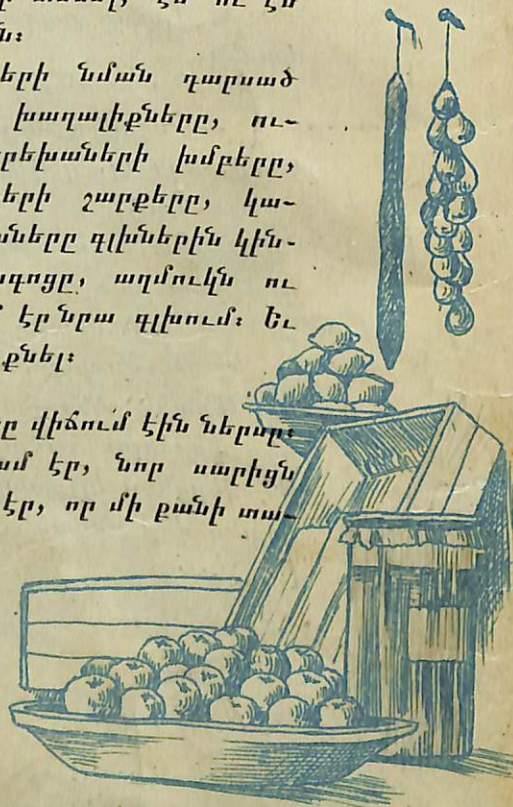
— Հացի կտորտանքն ու քարթուն կը տան, կերա-
կուրի թերմացքը կը տան, շատ անգամ էլ իրենք կուտեն,
քեզ տալ չեն, բան չը կայ, ծառայի կարգն է դա...
Օրեր են, կը մթնեն անց կը կենան...

Շարունակում էր հէն իր խրատը, բայց Գիքորը
հօրը թինկը տւած քնել էր արդէն:

Էն երկու օրը նա էնքան բան էր տեսել, էս ու էն
կողմը նայել, որ յոգնել էր բոլորովին:

Մըքով լիքը խանութները, դէզերի նման դարսած
գոյնգոյն չթերը, տեսակ—տեսակ խաղալիքները, ու-
սումնարան գնացող կամ դարձող երեխաների խմբերը,
իրար ետեից սլացող կառքերը, ուղտերի շարքերը, կա-
նանչի բարձած աւանակները, թաբախները գլխներին կին-
տօները... էս ամենի գոռոցն ու զընգոցը, աղմուկն ու
աղաղակը իրար խառնւած դժւրժում էր նրա գլխում: Եւ
նա յոգնել էր ու հօրը թինկը տւած քնել:

Էս ժամանակ բազազն ու իր կինը վիճում էին ներսը:
Կինը տրտնջում էր, որ ծառան խամ էր, նոր սարիցն
եկած, վայրենի, իսկ մարդն ուրախ էր, որ մի բանի տա-
րով անվարձ ծառայ էր գտել:

—Կը սովորի, հօ էդպէս չի մնալ, ասում էր նա կնոջը:

—Կը սովորի, որդի, սիրտդ շուռ մի բերի,—խնդրում էր բազազի պառաւ մայրը:

Բայց տիկին Նատօն չէր համոզւում: Նա արտասուելով անիծում էր իր բախտը:

4

Քիբորը մենակ նստած էր բազազ Արտեմի խոհանոցում: Նա արդէն ծառայութեան մէջ էր:

Պազէինի հին գլխարկը մինչև ականջները կոխած գլուխը, հին ոտնամանները ոտներին, մի մաւի բլուզ էլ հագին, էսպէս ոտից գլուխ փոխւած, նա նստած էր խոհանոցում ու միտք էր անում, թէ ընչի եկաւ իրենց գիւղից, որտեղ է ընկել, հիմի ինչ պէտք է անի...

էս ժամանակ ներս մտաւ տիկին Նատօն:

Գիբորը տեղը նստած էր:

Տիկինը մի բան ասաւ: Գիբորը լաւ չը լսեց, թէ չը հասկացաւ:

—Քեզ չեմ ասում, տօ արջի քոթոթ:

Գիբորը շփոթւեց, բռնեց մին ուզեց հարցնի թէ ինչ է ասում, մին էլ սիրտ չարաւ: Աղջիկ պարօնը բարկացած դուրս գնաց:

—Ըհ, հողեմ ձեր գլուխը, որ վայրենի էք ու գալիս էք մարդի գլխի խաթա դառնում... Ես բան եմ ասում, սա տեղիցն էլ ժաժ չի գալի, ձէն էլ չի հանում...

—Վերջացաւ, անցաւ Գիբորի մաքուր: Բայց ի՞նչ

9

շուտ վերջացաւ... ինչ վատ վերջացաւ... Հիմի ես ինչ անեմ... հէրս էլ գնաց...

Եւ ամեն բան նա վերջացած էր համարում, երբ իրեն իրեն խօսելով ներս մտաւ սև շորերով բարի պառաւը, բազազի մէրը:

— Որ աղջիկ պարոնը ներս է գալի տեղիցդ ընչի չես կանգնում, որդի, խրատում էր նա Գիքորին, որ բան են հարցնում ձէն հանի... հնց կրլի կղպէս...

Պառաւին դէղի էին ասում:

Իէղին սովորեցնում էր Գիքորին թէ ինչ պէտք է անի, ինչպէս սամովարը գցի, ոտնամանները սրբի, չօտկը բռնի, ամանները լանայ...

Բացի պառաւ դէղին ամենքը նեղացնում էին նրան:

Բազազի «գուքանի աշկերտներն» էլ շարունակ ծաղրում էին նրան, «քիքի» էին կանչում, քիթը բաշում, գլխին խփում, գլխարկը կոխում ականջները:

Բայց էս բոլորը տանելի բաներ էին:

Անտանելին էն էր, որ նա չէր կարողանում քաղցին դիմանայ: Իրենց տանը, երբ սովում էր, գնում էր տաշտիցը հաց էր առնում, կճուճիցը պանիր էր հանում, ուտելով գնում խաղալու, կամ թէ չէ՝ փէշն էր դնում, գնում հանդը: Երբ ուզում էր՝ մի ծառի տակի կամ աղբերի վրայ նստում էր ուտում:

Հիմի էսպեղ ուրիշ տեսակ էր: Ինչքան էլ սոված լինէր՝ պէտք է սպասէր մինչև ճաշի ժամանակը գար, էն էլ ամենքն ուտէին, ետոյ ինքը: Էդ անիծած ժամանակն էլ էնքան ուշ էր գալի, որ խեղճի սիրտը քամ էր ընկնում, թրթռում:

Մին, երկու, տասը համբերելուց ետը նա սկսեց չորս կողմն աչք ածել խոհանոցում, թէ արդեօք մի բան չի գտնիլ ուտելու, որ սիրտը կանգնեցնի, մինչև ճաշի ժամանակը գայ:

Սկզբում ինչ գտնում էր—չոր հացի փշրանք, կրծած ոսկոր թէ ուրիշ բան, գցում էր բերանը: Մի քիչ ետո մտածեց խոհանոցի պահարանները որոնել: Ապա թէ սովորեց կերակուրի պղնձից կլսեփ մսի կտոր դուրս քաշել...

Բայց եթէ նկատէին...

Ինչ վատ բան գուրս կը գտնուի...

Եթէ նկատէին...

Հապա ինչ անես...

Թողնես, փախչես...

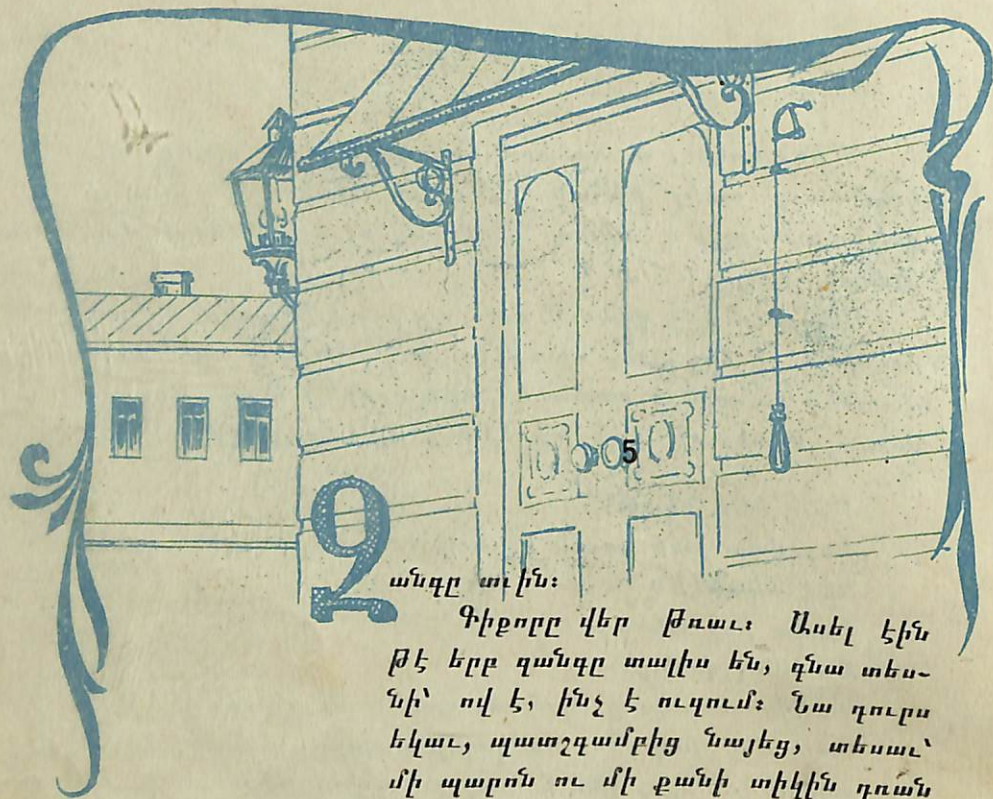
Եւ Գիքորն սկսեց մտածել փախչելու մասին:

Բայց ո՞նց փախչես, որ կողմը փախչես. մենակ, ճամփա չըգիտես, մարդ չես ճանաչում... իսկ հէրը...

Էնքան չարչարեց, խօսեց, խրատեց Օրեր են, որդի, կը մթնեն, անց կը կենան...

Եւ ահա Գիքորի գլխում հնչում է հօր խանձաժ ձէնը,—«Օրեր են, կը մթնեն, անց կը կենան... անց կը կենան...»

2

անգը տւին:

Գիքորը վեր թռաւ: Ասել էին թէ երբ զանգը տալիս են, գնա տեսնի՛ ով է, ինչ է ուզում: Նա դուրս եկաւ, պատշգամբից նայեց, տեսաւ՝ մի պարոն ու մի քանի տիկին դռան առաջը կանգնած:

— Էդ ով էք, հէյ, ձայն տաւ վերեւից:

Ներքեւից վերեւ նայեցին:

Տիկիները ծիծաղեցին, իսկ պարոնը ակնոցներն ուղղելով հարցրեց:

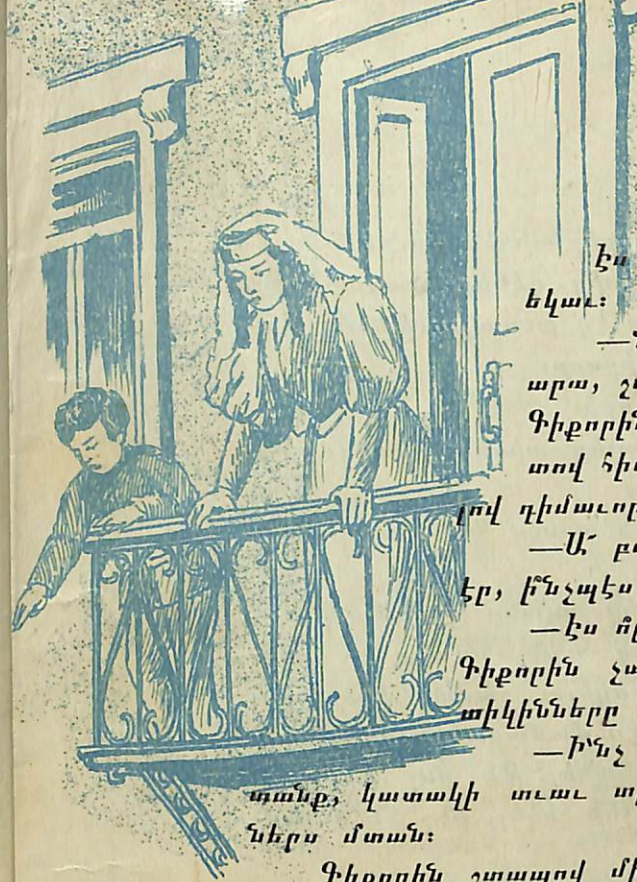
— Աղջիկ պարոնը տանն է:

Ի՞նչ էք անում, հարցրեց Գիքորը:

Ներքեւ ծիծաղն աւելի սաստկացաւ:

— Քեզ հարցնում են՝ տանն է, թէ չէ, բարկացաւ պարոնը:

— Բան ունէ՞ք:

էս աղմուկի վրա տիկինը դուրս եկաւ:

— Քրքրւեա դու՛, գնա դուռը բաց արա, շուտ, ճշաց ու սկսեց անիծել Գիքորին և իր ամուսնուն: Բայց շուտով հիւրերն երեացին և նա ժպտալով դիմաւորեց:

— Ա՛ բարեւ, բարեւ, ... էս ո՞ր խաչիցն էր, ի՞նչպէս է որ մտաբերեցիք...

— Էս ո՞րտեղից էք գտել, ոտից գլուխը Գիքորին չափելով հարցրեց պարոնը, իսկ տիկիները շարունակ ծիծաղում էին:

— Ի՞նչ էք նախանձում, կուգէ՞ք ձեզ տանք, կատակի տաւ տիկինն ու հիւրերը խնդալով ներս մտան:

Գիքորին շտապով մի տեղ ուղարկեց ու նրանց ետեւից իսկոյն ներս մտաւ և տիկին Նատուն:

Իրար առողջութիւն հարցնելուց ետը հիւրերն սկըսեցին պատմել իրենց ներս մտնելու պատմութիւնը, և դուրս եկաւ մի ահագին պատմութիւն:

— Օ՛ֆ, սիրտս մաշել է, գանգատւում էր տիկին Նատուն. — Թէ իմանաք՝ ինչ եմ քաշում ես դրա ձեռիցը... Ասում եմ՝ դուրս անենք կորչի, բայց դէ Արտեմի բնաւորութիւնը գիտէք էլի, ասում է՝ մեղք է, գեղացի երեխայ է, թող կենայ, մի կտոր հաց է, ուտի, կը սովորի... Ախր էլ երբ... սիրտս մաշեց...

— Օ՛հ, ճհ, ճհ, էդ ծառաների բանն էլ մի ասի,—

էս ու էն կողմից սկսեցին բողոքել տիկին հիւրերը:

Մի կէս ժամ խօսեցին դէսից դէնից, ծառաներից, քաղաքի նորութիւններից: Հէնց էդ խօսակցութեան ժամանակ ներս մտաւ քրտնած Գիքորը:

— Աղջիկ պարոն, մի՞րգը բերի:

— Հա, լաւ, զնա, հրամայեց տիկինը կարմրելով, իսկ հիւրերն սկսեցին ծիծաղել:

— Աղջիկ պարոն, խաղէինն ասում էր՝ բալը թանգ ա, հարկաւոր չի...

էս խօսքերի վրա հիւրերից ոմանք պորտկացին ու թաշկինակով բերաններին հուպ տւին, ոմանք էլ տանտիկնոջ խայտառակութիւնը ծածկելու համար վկայեցին, թէ իրաւ բալը շատ թանգ է, էս ժամանակին ով է բալն առնում: Ապա սկսեցին յանդիմանել, թէ ինչ հարկաւոր է մի՞րգը, հօ ուտելու համար չեն եկել, ինչ են նեղութիւն քաշում...

Տանտիկինը մինչև ականջակոթերը կարմրած աշխատում էր մի կերպ եղածն ուղղի:

— Ով գիտի ինչ է ասել, չի հասկացել էս յիմարը:

— Ով սուտ ասի՝ գետինը մըտնի, երգւեց Գիքորը, ու ամեն բան լրացաւ:

իւրերին ճամփու դնելուց ետը տիկին նառօն բարկացած, բարձր բարձր խօսելով վեր էր քաղում մըգի սեղանը: Նա հայհոյում էր Գիքորին, մէկ մէկ թւում էր թէ ինչեր է անում նա, անիծում էր իր բախտը, իր ամուսնուն:

— Քա, խամ է, որդի, կը սովորի, որդի... ինչի ես սիրտդ շուռ բերում... Ախ Աստուծ, ի՞նչի չես հոգիս առնում, հառաչում էր պառաւ դէղին:

— Երանի մի իմանամ՝ մարդու սրտի էս նեղացած ժամանակը դու ինչ ես խօսում... Խամ է, դէ գնացէք դուք շինեցէք, ես հօ ձեր գերին չեմ, ձէնն աւելի բարձրացնելով պատասխանեց պառաւին հարսը ու շարունակեց իր տրտունջն ու անէծքը մինչև ամուսինը տուն գար:

Ամուսնու ոտնաձայնը որ լսեց՝ սկսեց արտասուել, աւելի բարձր խօսել ու ամանները իրար գլխով տալ:

— Ասում եմ՝ դուրս արա կորչի. ես ծառայի բանն էլ կանեմ, թէ խնայում ես՝ փող տաս, կարգին ծառայ բռնես... Լաւ է մարդ ծառայի տեղ էլ քաշ գայ, քան թէ

ամեն օր էսէնց սիրտը շուռ բերի... Իմ թշնամին հօ
չեմ...

— Ի՞նչ է պատահել, — հարցրեց բազազը՝ տան մէջ-
տեղը կանգնելով:

— Ի՞նչ պէտք է պատահի. էս էր մնացել որ խալխի
մօտ էլ մարդ գետինը մտնի, էս էլ արիւր. էլ ի՞նչ պա-
տահի, վրա թռաւ տիկինը ու պատմեց բալի պատմու-
թիւնը:

— Վահ, բացականչեց բազազը:

— Ա՛խ Աստօժ, հառաչում էր բարի պառաւը՝ դէս
ու դէն ընկնելով:

Բազազը Գիքորին ձէն տւեց:

Թմկթմկացնելով Գիքորը ներս ընկաւ:

— Մօտիկ արի, կանչեց բազազը:

Գիքորը վախեց նրա գոյնից, մնաց տեղը կանգնած:

— Քեզ ասում եմ՝ մօտիկ արի...

Գիքորն էս անգամ շարժւեց, բայց դարձեալ մնաց
տեղը կանգնած:

— Տօ, արջի քոթոթ, ես քեզ ասում եմ՝ աղջիկ պա-
րոնին ասա, դու գալիս ես զոնախներին ասում թէ բալը
թանգ էր...

— Ես... ես... աղջիկ պարոնին... ուզում էր արդա-
րանայ Գիքորը, բայց խօսքը բերանում՝ ապտակը հասաւ,
աչքերը կայծակին տւին, գլուխը դիպաւ կողքի պատուհն
ու վէր ընկաւ: Հէնց ընկած տեղն սկսեց բազազը ոտ-
քել անդադար կրկնելով— «բալը թանգ էր հօր... բալը
թանգ էր, հօր...»

Պառաւ դէղին դողդողալով մէջ ընկաւ, աշխատում
էր ետ քաշի կատաղած որդուն, աղջիկ պարոնն էլ ե-
կաւ, երեխաներն էլ սկսեցին ճչալ, բազազը ետ կանգ-
նեց հեալով ու կրկնելով— «բալը թանգ էր, հօր», աչքե-
րը միշտ չռած անկիւնում կը ծկըւած Գիքորի վրա, որ
դողալով ու ցաւագին մըմնջում էր:

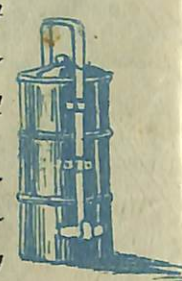
— Վայ, նանի ջան, վայ... վայ, նանի ջան, վայ...

Եսան տանը, չի կարողանում ծառայի՝ խանութ
տարան Գիքորին: Էնտեղ ապրանք պէտք է տային մուշ-
տարիների հետ տանելու, չիթ պէտք է ծալէր, խանութը
սրբէր, իսկ պարապ ժամանակը մուշտարի կանչէր:

Եւ ահա Գիքորը հաց է տանում խանութը: Կերա-
կրամանը ձեռքին, մաշած ու տփգոյն, մեծ մեծ ոտնա-
մանները քաշ տալով անց է կենում կամուրջով: Նայեց
ներքև: Քարանսարանների բարձր պատերին զարկելով
ծառն էր լինում Քուռը, ոլորում, պտըտում ու ճնշւելով
խեղդւում, խուլ թշնջում կամուրջի տակին:

Ափից մօտիկ պտըտում էր մի կանաչ նաւակ: Եր-
կաւ հոգի կային նրա մէջ. մինը ուռկան էր ձգում, միւ-
րը նստն էր կառավարում:

«Այ հիմի կը հանի», ասաւ Գիքորն ու կանգնած
նայում էր ձկնորսներին: Ուռկանը դատարկ դուրս եկաւ:
էս մինն իմ բախտիցը— ասաւ Գիքորն ուռկանը

ձգելի: Գիքորի բախտը դատարկ դուրս եկաւ:

— Էս մինն էլ մեր Զանի բախտիցը:

Էս էլ դատարկ դուրս եկաւ:

— Էս մինն էլ Գալօի բախտիցը:

Գալօն էլ էր անբախտ:

— Էս մինն էլ բաս...

Բայց էտ ժամանակ մօտիկ քարաւանսարի դռանը աղմուկ բարձրացաւ: Մի պարսիկ կապիկ էր պար ածում երգելով.

Այ արի, արի, մէյմուն,

Ճիպոտըդ սարի, մէյմուն,

Պառաւի պէս կուզի կուզ,

Զահելի պէս պարի, մէյմուն:

Ժողովուրդը հաւաքւել էր գլխին ու վազում էին չորս կողմից: Գիքորն էլ վազեց: Աշխատեց կանգնած ժողովրդի արանքը մտնի, առաջ անցնի, չըկարողացաւ: Վիզը ձգեց, պճեղները վրա կանգնեց ու ճգնում էր անպատճառ տեսնի թէ ինչ է կատարւում մէջ տեղը:

— Ինչ ես ներս խծկւում, սօ լածիրակ, դնա քու բանին, ասաւ մի կինսօ ու զարկեց գլխին:

Գիքորը յանկարծ սթափւեց ու վազեց դէպի խանութը:

Երկուսն Գիքորը կուշ էր եկել խոհանոցում: Դեռ արթնառաքը չէր ցամաքել նրա երեսին, դեռ այրւում էին խաղէինի ապտակների տեղերը, դեռ նոր էր լռել աղջիկ պարոնի ձէնը—շշւաջներով ներս մտաւ Վասօն, բազազի աշկերտը: Գիքորին նկատելով՝ նա իսկոյն կանգ առաւ ու մասխարա դէմքին լրջութիւն տալով սպառնալի հարցըրեց.

—Կլուբոնն ուշացար, տօ արջի քոթոթ, թէ գուրերնատի մօտ վռազ գործ ունէիր...

Գիքորը գլուխը չէր բարձրացնում:

—Ասա մի տեսնեմ է, տօ...

Գիքորը լուռ էր:

—Չէս իմանում, տօ. որտեղ էիր է, որ էսօր ինձ քաղցած սպանեցիր. որ մեռնէի՝ ետոյ...

Էսպէս խօսելով կամաց կամաց մօտեցաւ, մի քիչ կանգնեց ու յանկարծ զարկեց Գիքորի գլխին: Գիքորը երկու ձեռքով գլուխը պաշտպանեց ու սեղմեց պատին: Վասօն պատրաստուում էր մի ուրիշ ձևի հարւած էլ հասցնելու, բայց դուրսը բարձրացաւ խաղէինի ձայնը: Գալիս էր:

—Աբա տես հիմի քեզ ինչ է անում, սպառնաց Վասօն:

«Հիմի ինձ կը սպանեն», անցաւ Գիքորի մտքովը, ու խեղճի հոգին տապ արաւ:

Խաղէինը արդէն բաւականին ծեծել էր խանութում, այժմ միայն հրամայեց հաց չըտան, որ իմանայ թէ ինչ բան է քաղցածութիւնը:

Վտանգն անցաւ:

Գիքորը հանգստացաւ, թէև լսում էր աղջիկ-պարոնի ձայնը, որ ճշում էր.—Ախր ընչի՞ ես պահում, դուրս արա կորչի էլի, դուրս արա կորչի...

9

իքորը կծկեց վերմակի մէջ, գլուխը կոխեց տակը, տապ արաւ:

«Լուսնեակ գիշեր, բոլորովին քուն չունեմ,
Ինձ տեսնողը կարծում է թէ տուն չունեմ, վայ,
տուն չունեմ...»,

Իր երգը երգելով Վասօն հաց էր ուտում: Գիքորը վերմակի տակից երբեմն զգոյշ ծիկրակում, թաքուն նայում էր նրան, կրկին աչքերը ծածկում: Նա էն օրը հաց չէր գրել բերանը. ծեծել ու լաց էր եղել, այժմ էլ քաղցած պառկեց, ու քունը չէր տանում:

—Հը, մնց ա, սոված քունդ չի տանում հա, էդ պէս...—նկատեց չարածճի Վասօն ու մի կտոր հաց ու պանիր տաւ Գիքորին:—Դէ, առ, տեղի տակին թաքուն կեր, խաղէինը չիմանայ:

20

Գիքորը յափշտակեց հաց ու պանիրը, գլուխը կոխեց տեղի տակը, թաքուն ուտում էր ու մտածում: Մտածում էր իրենց տան վրա, էն օրերի վրա, երբ ազատ խաղում էր հանգերում ու լիափրտ հաց ուտում, մտածում էր էն երեկոնների վրա, երբ հէրն ու մէրը կուռում էին իրեն քաղաք բերելու համար... մէրը լաց էր լինում, չէր ուզում...

—Ախ, նանի ջան, ինչ լաւ էր սիրտդ իմացել,— հառաչում էր Գիքորը տեղի տակին ու հաց ու պանիրն ուտում ականջը սրած, թէ խաղէինը հօ չի գալի: Իսկ առաւօտը կանգնած էր խանութի դռանը:

10

Խանութի դռանը կանգնած ձէն էր տալի Գիքորը, մուշտարի էր կանչում ու բարձր ձէնով գովում իրենց ապրանքը:

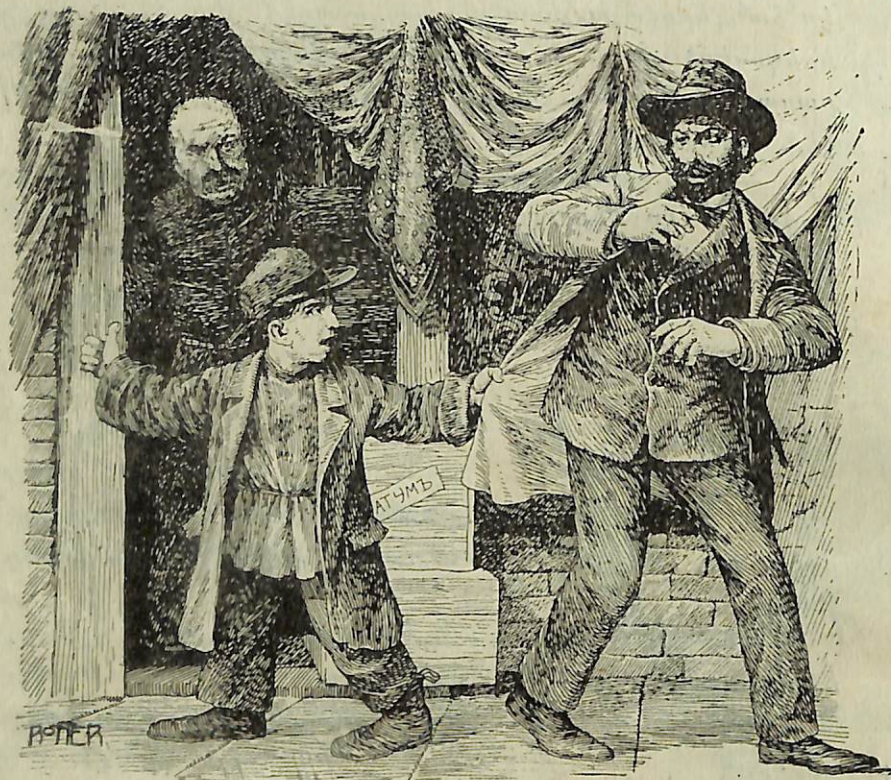
—Կանչի՞ է, տօ. ինչ ես միջւել, մնացել կանգնած: Բերանումդ հօ ջուր չը կայ:

—Էստի համեցէք, էստի համեցէք... կանչում էր Գիքորը:

Ննրսը ծիծաղից թուլանում էին: Երան սովրեցրել էին, որ մուշտարի քաշի դէպի իրենց խանութը: Եւ նա յաճախ բռնում էր էս կամ է անցորդի փէշից, կոպիտ սւ յամառ սկսում էր քաշել դէպի խանութը, ու բաց չէր թողնում, մինչև որ մարդը

21

Ամառւայ տօթ օրերին, խանութի դռանը երկար

Էդ ժամանակ Հարաճրճի ընկերները կամ հարևանները բռնութի էին բռնում նրա քթի տակը:

Գրիբորը:

Մի օր էլ Գրիբորը երկու գիւղացի գիւղացիներին Մի տղայ, ի վարմացած բացառաւ ճաւ ընկերին:

Եւ այդ օրը

11

— Բաղօ, դու կը ճանան չէիր...
— Ես աչքերիցը կը ճանան չէի, պարծեցաւ ընկերը:
Ճշմարիտ, որ Գիքորը շատ էր փոխւել, շատ էր մաշ-
ւել, ինքն էլ էր փոխւել, շրեքն էլ: Դժար էր ճանա-
չելը:
— Այ տղայ, էս կարգին մարդ ա դառել... հալա
սրա շրեքին, սրա շնորհքին... հիանում էին գիւղացի-
ները:

— Համբօի հողը մեր զլխին. տես, հա իր տղին որտեղ հասցրեց, մեր տղերքը էստեղ խոզ են արածացնում...

Այն ինչ Գիքորը իրար ետևից հարցնում էր.
Իմ մէրը ո՞նց ա... մեր երեխէքը ո՞նց են... իմ
հէքն ընչի՞ չեկաւ... մեր կովը ծնել ա թէ՛ չէ... մեր
գեղումն ո՞վ ա մեռել...
Ամենն էլ լաւ են, շատ բարով կանեն,—պատասխա-
նեցին գիւղացիք.—էն ա Սուքնանց Ղուկասը մեռաւ,
մին էլ Պուճուրանց պառաւր, մնացածը լաւ են:

—Բա իմ հէքն ընչի՞ չի գալի:

—Քու հէրը լաւ ուզում ա, ամա ո՞նց գայ: Ինքը
մենակ մի մարդ ա, սաղ տան ջափէն վրէն...

—Բա բան չեն դարգել...

—Ինչ ունեն որ ինչ դարգեն, դու ձեր տան բանը
գիտես ո՞չ: Էս տարի էլ հացը բարակ էր, խեղճ հէրդ
գոռով ծէրը ծէրին ա հասցնում: Նրանից ի՞նչ ես ուզում:
Թէ՛ ունիս, դու դարգի. հրէն խարջ են ուզում—ձեռին
գոռ չունի:

—Նո մեր տանիցը ոքմի չի՞ հիւանդացել:

—Չէ, էն ա ձեր Ծաղիկ կովը Միրզանց գոմի փլե-
կովը ներքե ընկաւ սատկեց:

—Ծաղիկը սատկեց...

Խեղճ մէրդ էնքան լաց էլաւ աչքերն ուռան:

Էս ասելով գիւղացիներին մինը մի նամակ հանեց
տաւ Գիքորին ու ասաւ.

—Հիմի ի՞նչ ես ասում. մենք էլ քեզ տեսնիլ չենք,
գնալու ենք. թէ մօրդ կամ քւորդ համար բան ես դար-
գելու, տուր տանենք:

—Ո՞րտեղից բան դարգեմ, դեռ փող չեմ ստանում...
ամա...

—Ամա ի՞նչ...

—Ուզում եմ ես էլ գամ ձեզ հետ: Համ մեր գեղին,
համ մերոնց կարօտել եմ, համ էլ...

—Վայ, վայ, մենք հէնց իմացանք մարդ ես դառել,
խելօքացել ես... Էդ տեսակ բան կասէն: Էստեղ քեզ հա-
մար աղավարի ապրում ես—շորերդ թագա, ոտն ու ձե-
ռդ իստակ... Մենք ասում ենք մեր երեխանցն էլ տեղ
անես բերենք, դու էա ի՞նչ ես ասում: Էն որ ասել են
«խոզի գլուխը դրին խալիչին, գլորւեց ետ ցեխն ընկաւ»,
հալալ քեզ համար են ասել:

Էսպէս յանդիմանեցին գիւղացիները, խրատեցին,
մնաս բարով ասին ու գնացին:

Նրանց գնալուց ետը Գիքորը իր անկիւնը քաշւեց
ու բաց արաւ հօր նամակը:

«Իմ սիրելի որդի Գիքոր ջան:

՚ի քաղաքն Թիֆլիզ:

«Մենք ողջ և առողջ ենք, միայն քու առողջութի-
նըն ենք ուզում, ամէն: Քեզ շատ կարօտով բարով են
անում Ապին, Նանը, Զանին, Մօսին, Միկիչը, Գալօն,
ամէն: Մեր սիրելի որդի Գիքոր. ահա իմացած լինես, որ
տեղներս շատ նեղ ա և խարջը սաստիկ ուզում են և
փող չենք ճարում, և Նանն ու Զանին տկլոր են և տեղ-
ներս շատ նեղ ա: Գիքոր ջան, մի քանի մանէթ փող
դարգի և մի գիր դարգի քու որպիսութիւնիցը: Եւ իմա-

ցած ըլեա, որ Ծաղիկը սատկեց, և Նանն ու Զանին տըկ-
լոր Հն:

Նամակը կարգաց ու տեղը կանգնած միտք էր ա-
նում Գիքորը. դարդ էր անում իրանց տան համար: Սիր-
տը էրում էին նամակի տողերը:

— Նանն ու Զանին տկլոր են... Տեղներս նեղ ա...

— Կանչի է, տօ, ի՞նչ ես վերացել, ուշքդ հետները
գնաց... — ձէն տւին ներսից:

— Էստի համեցէք, Էստի համեցէք, կանչում էր Գի-
քորը խանութի դռանը կանգնած:

մեռը եկաւ: Սառն աղմուկով ձիւնախառն բուրը
թռչում է քաղաքի վըրով: Փողոցներում սուրում, սու-
լում, հոսան է անում: Վզզալով մտնում է անկիւնները,
աղքատի ու տկլորի է ման գալի, պանդուխտ ու անտէր
երեխայ է որոնում:

Ահա գտաւ Գիքորին:

Մի բարակ բլուզ հագին խանութի դռանը կանգնած
ձէն էր տալի նա.

— Էստի համեցէք, Էստի համեցէք...

— Հրէասս... — չարախինդ սուլելով ցուրտը, աներևոյթ
թրի նման, զարկեց անցաւ ոսկորները: Գիքորը դո-
ղաց:

Առանց էն էլ նա շատ էր մաշւած. էդքանն էլ հե-
րիք էր նրան: Ու անկողին ընկաւ:

13

Իւանդ պառկած էր Գիքորը բազազ Արտեմի խո-
հանոցում: Պառաւ դէղին օրը մի քանի անգամ ներս էր
մտնում իրեն իրեն խօսելով:

— Ի՞նչ կուզես, օրդի, Գիքոր:

— Ձմեռ...

Դէղին ջուր էր տալի: Հիւանդը դողդոջուն ձեռնե-
րով բռնում, ագահ խմում էր ու կրկին ուզում:

— Էս սիրտս հովացնում չի, դէղի... Ես մեր աղբրի
սառը ջրիցն եմ ուզում, դէղի... Ես մեր տունն եմ գը-
նում... Ես իմ նանին եմ ուզում...

Բազազ Արտեմը ցաւի մէջ էր ընկել: Նա դէս դէն
ընկաւ, նրանց կողմերից մարդ գտաւ, ապսպրեց, օր
Համբօն գայ, իսկ Գիքորին տարաւ քաղաքային հիւան-
դանոցը:

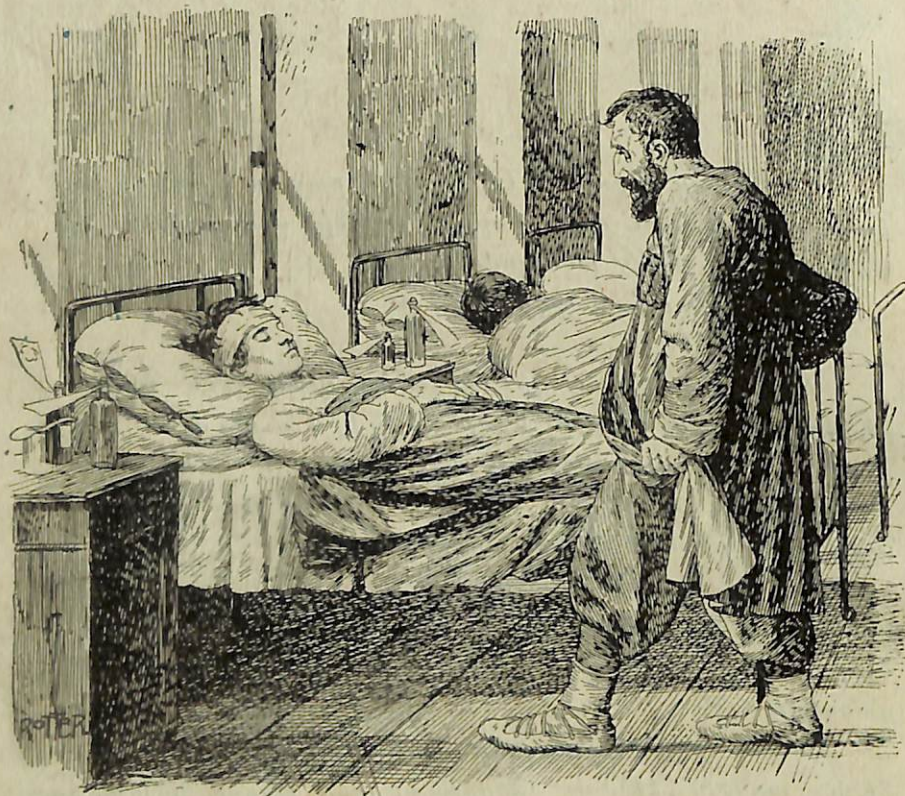
Էնտեղ շատ հիւանդներ կային շարքերով պառկած:
Տխուր տընքում էին ու օձորքին նայում անգօր հայեացք-
ներով:

Գիքորին էլ պառկեցրին նրանց շարքում:
Էնտեղ գտաւ նրան հայրը:

—Հա ինչ ես էլէլ, Գիքոր ջան, մղկտալով վրա
ընկաւ Համբօն:

Գիքորը տաքութեան մէջ չիմացաւ հօր գալը:

—Գիքոր ջան, բա եկել եմ է, Գիքոր ջան... ես քու
տպին եմ է...

Հիւանդը ոչինչ չը հասկացաւ: Նա զառանցում էր
ու զառանցանքների մէջ կանչում էր—«Միկիչ, Ջանի,
Ապի, Նանի...»

—Էստեղ եմ, Գիքոր ջան, նանը դարկել ա, որ քեզ
տանեմ մեր տունը... գալիս չեմ... Միկիչն ու Ջանին
հրէն կտերը կանգնած քեզ ճամփա են պահում: Ինչ ես
ասում. դէ խօսա է, Գիքոր ջան...

—Էստի համեցէք, էստի համեցէք,—բացականչեց
հիւանդը, զանազան անկապ, կցկտուր խօսքեր ասաւ ու
ծիծաղում էր տաքութեան մէջ:

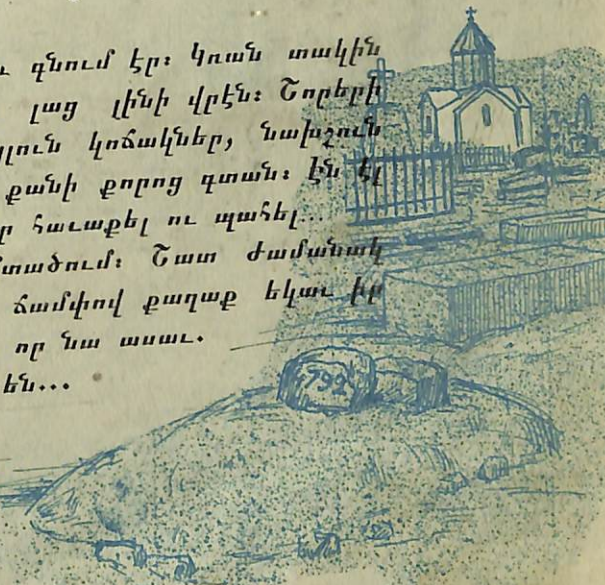
Մ

ի երկու օրից ետը Համբօն գնում էր իրենց
գիւղը:

Նա թաղել էր Գիքորին ու գնում էր: Կռան տակին
տանում էր շորերը, որ մէջը լաց լինի վրէն: Շորերի
զրպաններում մի բուռը փայլուն կոճակներ, նախշուն
թղթեր, չթի կտորներ ու մի քանի քորոց գտան: Էն էր
երեւի, քրոջ—Ջաննի համար էր հաւաքել ու պահել...

Գնում էր Համբօն ու մտածում: Շատ ժամանակ
չէր անցել, որ էդ միկնոյն ճամփով քաղաք եկաւ իր
Գիքորի հետ: Ահա էստեղ էր, որ նա ասաւ.

—Ապի, ոտներս ցաւում են...

Եւ ահա էն ծառը, որի տակ նստեցին հանգստանա-

լու...

Ահա էնտեղ էր, որ ասաւ.

— Ապի, ծառաւ եմ...

Ահա էն աղբիւրն էլ, որ ջուր խմեցին...

Ամենը, ամենը կան, մենակ նա չը կայ...

Միւս օրը, երբ Համբօն անցնում էր լեռները՝ հեռ-
ւում երեաց իրենց գիւղը:

Գիւղից դուրս կանգնած սպասում էին Նանը, Զա-
նին, Միկիչը, Մօսին, իսկ փոքրիկ Գալօն մօր գրկից
կանչում էր.

— Ալի, ալի, հէ Գիբոյ...

8872